

بسمه تعالی

پیشنهاد انجام پروژه تحقیقاتی در مورد تهیه راهنما و برگزاری کارگاه های روش تحقیق کیفی

پیشنهاد دهنده : حامد قدوسی

(1) مقدمه :

تحقیق کیفی با مساله توضیح دادن پدیده های اجتماعی سروکار دارد. هدف این روش کمک به فهم بیشتر در مورد جهانی که در آن زندگی می کنیم و روش رفتار پدیده ها است. این رویکرد با جنبه اجتماعی از جهان سروکار داشته و در پی پاسخ به سوالاتی مثل سوالات زیر است :

- چرا مردم به این شیوه رفتار می کنند؟
- چگونه افکار و نگرش های افراد شکل می گیرد؟
- چگونه مردم از اتفاقات اطرافشان تاثیر می پذیرند؟
- چگونه و به چه علت فرهنگ جوامع شکل می گیرد؟
- تفاوت بین گروه های اجتماعی چگونه شکل می گیرد؟

تحقیق کیفی با روش تحقیق کمی که به طور معمول در حوزه مطالعات علوم اجتماعی در ایران مورد استفاده قرار می گیرد، تفاوت های مهمی دارد که در جدول شماره 1 به آن ها اشاره شده است.

روش تحقیق کیفی در رشته ها علوم اجتماعی و علوم کاربردی مثل علوم تربیتی، پژوهش های اجتماعی، مدیریت، مهندسی صنایع، مطالعات بهداشت و درمان و مردم شناسی به صورت گسترده ای مورد استفاده قرار گرفته است.

احساس فقدان خلاقیت و جامع نگری در روش های تحقیق پوزیتویستی در علوم اجتماعی که عمدتاً از علوم طبیعی وام گرفته شده بود در کنار مجموعه ای از مباحث در حوزه علوم اجتماعی مثل تحلیل گفتمان، روش شناسی انتقادی، رویکرد فمینیستی و زبان شناسی اجتماعی به گسترش این حوزه کمک زیادی نموده است.

جدول 1 : تفاوت‌های بین روش تحقیق کیفی و روش‌های تحقیق کمی

روش تحقیق کیفی	روش تحقیق کمی
فرآیند تحقیق ذهنی (Subjective) و استنباطی است.	فرآیند تحقیق عینی (Objective) و منطقی است.
بیشتر با کلماتی مثل چرا؟ ، چگونه؟ ، به چه صورت؟ شروع می‌شود	با سوالاتی مثل چقدر؟ ، کی؟ ، تا چه میزانی؟ آغاز می‌گردد.
تعداد نمونه‌ها در روش تحقیق کیفی اندک و نمونه کوچک است.	تعداد نمونه‌ها باید زیاد بوده و به شیوه تصادفی انتخاب شود.
به دنبال دستیابی به یک تصویر همه جانبه از مساله است	وابسته به مجموعه ای محدود از متغیرها است.
از روش استقرایی برای توسعه یک نظریه استفاده می‌شود.	از روش قیاسی برای ارزیابی نظریه‌ای که قبلاً پیشنهاد شده است استفاده می‌شود.
بیشتر به دنبال نمونه‌های خاص در کل جمعیت تحقیق است تا بیشترین اطلاعات از آن استخراج شود.	نمونه‌ها باید بیشترین نمایندگی را از کل جمعیت داشته باشد.
روش تحلیل غیرآماري است.	روش تحلیل آماری است.

بر اساس تجربه تگارنده مهم‌ترین تفاوت روش تحقیق کیفی و کمی را می‌توان در این عبارت خلاصه نمود که " روش تحقیق کمی در پی رد یا اثبات یک فرضیه از قبل دانسته است. در حالی که روش تحقیق کیفی قادر به خلق یک فرضیه از داده‌های موجود است. "

تقسیم‌بندی‌هایی که برای روش تحقیق کیفی در منابع مختلف صورت گرفته متفاوت است. از یک بعد این روش‌ها بر اساس فلسفه تحقیق به چهار گروه زیر تقسیم می‌شوند :

1- پدیدارشناسی (Phenomenology)

2- قوم نگاری (Ethnography)

3- مورد کاوی (Case Study)

4- Grounded Theory

در یک لایه پایین‌تر روش‌های اصلی جمع‌آوری داده در روش تحقیق کیفی عبارتند از :

1- مصاحبه عمیق (In Depth Interview)

2- مشاهده منفرد

3- مشاهده مشارکتی

4- گروه‌های متمرکز (Focused Groups)

5- بررسی اسناد شامل متن، فیلم، عکس و گفتار

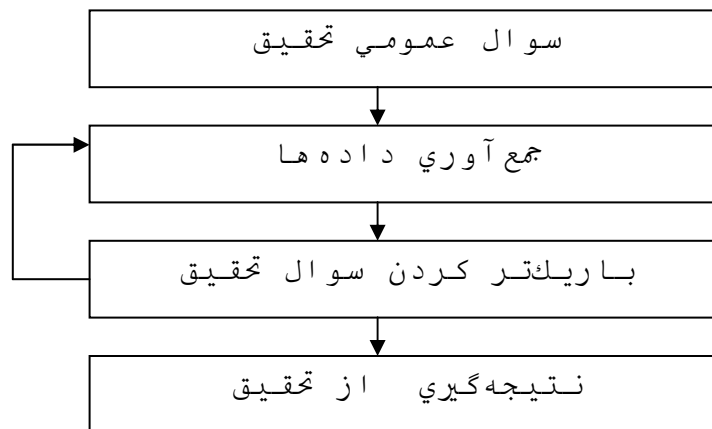
و نهایتاً در سطح يك پروژه تحقیق کیفی پنج عنصر زیر وجود دارد :

- 1- سوال اصلی تحقیق
- 2- هدف تحقیق
- 3- ابزار تحقیق
- 4- روش معتبرسازی
- 5- مدل مفهومی تحقیق

روش تحقیق کیفی همانند سایر روشها با يك سوال اصلی شروع شود. این سوال در جریان تحقیق و با جمع آوری داده های جدید متحول می شود. در این رابطه دو رویکرد مختلف وجود دارد.

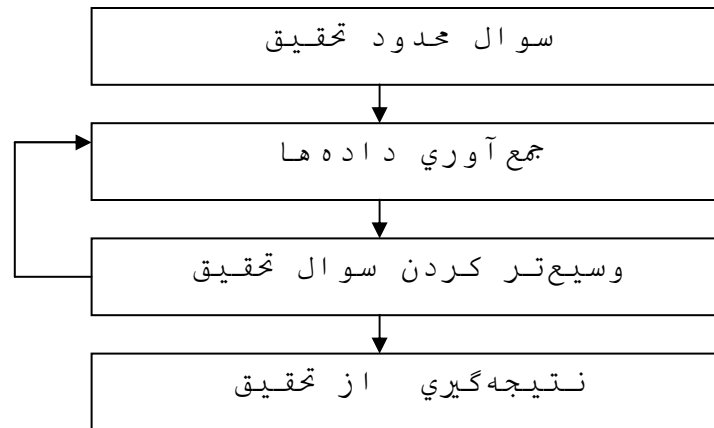
رویکرد کیفی به روش تحقیق کیفی فرآیند این روش را به صورت شکل شماره 2 می داند. بر اساس این الگو جمع آوری داده های بیشتر باعث باریک تر و مشخص تر شدن سوال تحقیق شده و این فرآیند دورانی تا جایی ادامه پیدا می کند که تحقیق بر اساس يك سوال کاملاً مشخص جمع بندی می شود.

شکل شماره 2 : رویکرد کیفی به روش تحقیق کیفی

در حالی که رویکرد استقرایی معتقد است سوال تحقیق با مشاهده الگوهای جدید بین داده‌ها گسترش یافته و تحقیق نهایتاً بر اساس این سوال گسترش یافته جمع‌بندی می‌شود.

شکل شماره 3 : رویکرد استقرایی به روش تحقیق کیفی

با وجود جذابیت‌هایی که روش تحقیق کیفی دارا است استفاده از این روش نیازمند خلاقیت و هنر تحقیق بسیار بالاتر نسبت به روش‌های عینی (کمی) تحقیق است. با توجه به نقش موثر محقق در تفسیر پدیده‌ها در این رویکرد، مجهز شدن به ابزارها و درک روح حاکم بر روش تحقیق کیفی کمک زیادی به افزایش روایی و اعتبار این نوع تحقیقات می‌نماید. از این جهت ادبیات روایی‌سنجی و اعتبارسنجی در حوزه روش تحقیق کیفی گسترش زیادی یافته و تست‌های مختلفی برای افزایش سطح روایی و اعتبار تحقیق به وجود آمده است.

با وجود اهمیت زیاد روش تحقیق کیفی در تحلیل مسائل اجتماعی ادبیات مربوط به این حوزه در کشور کم‌تر معرفی شده است. لذا یک مرور کلی بر روی ادبیات روش تحقیق کیفی و ارائه یک گزارش در این زمینه می‌تواند در آشناسازی محققان با موضوع مفید باشد.

2) بستر انجام کار و توجیه اجرای پروژه :

مرکز تحقیقات سازمان ... وظیفه مهمی برای تولید اطلاعات مورد نیاز این سازمان در تصمیم‌گیری‌های عملیاتی و استراتژیک دارد. از جمله وظایف مهم این مرکز عبارت است از :

1- تحلیل خواسته‌ها و نگرش‌های مخاطبان

- 2- تحلیل روند عمومی افکار عمومی جامعه
- 3- تامین اطلاعات مورد نیاز برنامه‌های تخصصی در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی

اجرای هر یک از وظایف خود نیازمند استفاده از ابزارهای علمی تحقیق در علوم اجتماعی است تا صحت و روایی نتایج ارائه شده از سطح قابل قبولی برخوردار باشد. روش تحقیق کیفی از جمله ابزارهای مهمی است که در صورتی که به درستی به کار رود می‌تواند نقش مهمی در گسترش توانایی این مرکز برای تجزیه و تحلیل موضوعات اجتماعی باشد. به دلیل حساسیت و اهمیت مساله، محققان این مرکز باید نسبت به رویکردها و ابزارهای مورد استفاده در روش‌های تحقیق کیفی دانش کافی داشته باشند. یک کتابچه راهنما در مورد روش تحقیق کیفی می‌تواند به عنوان یک سند استاندارد در این مرکز مورد استفاده قرار گرفته و دانش پایه مورد نیاز محققان را فراهم نماید.